

IJTIMOIYLASHUV O'SMIRLARDA PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA

Mamajonova Ra`no Abdusamatovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smirlik davrida ijtimoiylashuv jarayonining psixologik xususiyatlari, uning mazmuni va shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilingan. Oila, maktab, tengdoshlar guruhi hamda raqamli muhitning o'smir shaxsining identiteti, emotsional holati va ijtimoiy kompetensiyalariga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiylashuv jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan psixologik muammolar hamda ijtimoiylashuvning ijobiy imkoniyatlari tahlil etilgan. Maqola o'smirlar psixologiyasi, pedagogika va ijtimoiy psixologiya yo'nalishidagi tadqiqotchilar uchun amaliy hamda nazariy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: o'smirlik, ijtimoiylashuv, psixologik fenomen, identitet, tengdoshlar, oila, ta'lim muassasasi, raqamli muhit, ijtimoiy kompetensiya, deviant xulq, shaxs rivoji.

Annotation: This article analyzes the psychological characteristics of the socialization process in adolescence, its content and the main factors influencing its formation. The impact of the family, school, peer group and digital environment on the identity, emotional state and social competencies of the adolescent is scientifically covered. Also, the psychological problems that may arise during the socialization process and the positive opportunities for socialization are analyzed. The article is of practical and theoretical importance for researchers in the field of adolescent psychology, pedagogy and social psychology.

Keywords: adolescence, socialization, psychological phenomenon, identity, peers, family, educational institution, digital environment, social competence, deviant behavior, personality development

Inson hayotining o'smirlik davri psixologik o'zgarishlar, identitet shakllanishi, mustaqillikka intilish va axloqiy qarashlarning shakllanishi bilan ajralib turadi. Bu jarayonning markaziy nuqtasi — ijtimoiylashuv, ya'ni shaxsning jamiyat me'yorlari, qadriyatlari va ijtimoiy rollarini o'zlashtirish jarayonidir. Aynan o'smirlik yoshi shaxsning jamiyatga moslashuvi va kelajakdagi ijtimoiy faoliyatini belgilovchi eng sezgir bosqichdir.

Ijtimoiylashuv tushunchasining psixologik mazmuni

Psixologik adabiyotlarda ijtimoiylashuv ikki tarkibiy qismdan iborat:

- Tashqi ijtimoiy tajribani o'zlashtirish: jamiyat madaniyati, odatlari, qadriyatlari, ijtimoiy rollari.

- Shaxsning ichki psixologik o'zgarishi: motivatsiya, o'zini boshqarish, axloqiy mezonlar, shaxsiy identitet shakllanishi.

O'smirlik davrida ijtimoiylashuv jarayoni tezlashadi, chunki bu davrda o'zini anglash, o'ziga baho berish va mustaqillik ehtiyoji kuchayadi.

O'smirlik davrida ijtimoiylashuv jarayonining o'ziga xos xususiyatlari

O'smirlik quyidagi psixologik xususiyatlari bilan ajralib turadi:

1. Identitetning shakllanishi

O'smir kimligi, jamiyatdagi o'rni, maqsadlari haqida fikrlay boshlaydi. Erikson nazariyasiga ko'ra, bu davrning asosiy psixologik vazifasi — “identitetga erishish”.

2. Mustaqillikka intilish

O'smir ota-onadan mustaqil qaror qabul qilishga harakat qiladi. Bu narsa ko'pincha qarama-qarshiliklar, ziddiyatlar va yangi tajribalarni sinab ko'rish bilan kechadi.

3. Hissiy beqarorlik

Biologik o'zgarishlar sabab his-tuyg'ular turg'un emas, bu esa ijtimoiy munosabatlarga ta'sir qiladi.

4. Qadriyatlarni qayta ko'rib chiqish

O'smir avval qabul qilingan qoidalarni tanqidiga oladi, yangi hayotiy pozitsiya shakllantiradi.

O'smirlarning ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi asosiy omillar

1. Oila

Oila birlamchi ijtimoiylashuv muhiti hisoblanadi.

Ota-onaning tarbiya uslubi:

- demokratik — o'smirning mustaqilligini qo'llab-quvvatlaydi;
- avtoritar — qo'rquv, ichki ziddiyatlarga olib kelishi mumkin;
- beparvo munosabat — shaxsiy beqarorlik va deviant xulqqa sabab bo'lishi mumkin.

2. Tengdoshlar guruhi

Tengdoshlar o'smir uchun muhim ijtimoiy “maydon”dir:

- o'zini tasdiqlash ehtiyojini qondiradi;
- ijtimoiy rollarni sinab ko'rish imkonini yaratadi;
- xulq-atvor stereotiplarining shakllanishiga ta'sir qiladi.

O'smir ko'pincha oiladan ko'ra do'stlarining bahosiga ko'proq e'tibor beradi.

3. Ta'lim muassasasi Maktabda o'smir:

- jamoada ishlashni o'rganadi,
- mas'uliyat va intizomni o'zlashtiradi,
- o'qituvchilar bilan muloqot orqali ijtimoiy rollarni kengaytiradi.

4. OAV va raqamli muhit. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar o'smir ijtimoiylashuvining eng faol omillaridan biridir.

Ijobiy ta'siri: • ijodiy imkoniyatlar, o'zini ifodalash; • dunyoqarashning kengayishi; • kommunikativ ko'nikmalar.

Salbiy ta'siri: • internetga qaramlik; • virtual tajovuz (kiberbulling); • yolg'on identitet yaratish.

Ijtimoiylashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolar

O'smirlik davrida quyidagi muammolar ko'p uchraydi:

• past o'zini baholash, o'ziga ishonchsizlik; • deviant xulq-atvor (agressiya, giyohvandlikka qiziqish); • ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar; • oilaviy ziddiyatlar; • psixologik stress va ichki konfliktlar. Bu muammolar psixologik qo'llab-quvvatlash va to'g'ri tarbiya orqali yumshatilishi mumkin.

Ijtimoiylashuvning ijobiy imkoniyatlari • sog'lom o'zini baholash shakllanishi;

• jamoadagi o‘rinni topish; • ijtimoiy mas’uliyatning ortishi; • kasbiy yo‘nalishning aniqlanishi; • kommunikativ va emotsional kompetensiya rivoji.

O‘smirlik davrida ijtimoiylashuv shaxs rivojining eng muhim bosqichi bo‘lib, oila, maktab, tengdoshlar va raqamli muhitning o‘zaro ta’siri orqali shakllanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan ijtimoiylashuv jarayoni o‘smirning sog‘lom identitet, psixologik barqarorlik va ijtimoiy faol shaxs sifatida kamol topishini ta’minlaydi.

Shu sababli, pedagoglar, psixologlar va ota-onalar mazkur jarayonga ongli tarzda yondashishi katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Erikson E. Shaxs rivojlanishining bosqichlari.
2. Vygotskiy L.S. Inson psixikasining rivojlanishi.
3. Bandura A. Ijtimoiy o‘rganish nazariyasi.
4. Jalolov J. Psixologiya asoslari. — Toshkent.
5. G‘oziev E. Yosh davrlar psixologiyasi.
6. Abdullayeva Q. O‘smirlar psixologiyasi va tarbiyasi.
7. Baxtiyarov R. Ijtimoiy psixologiya asoslari.